

Aposel Pol bung xailong tela mala rangua Kristo Lipuxindi duwa probinsia Galesia. Tauxu xailongga li ba, Galesia

Namua Pol Bung Mala Na Galesiadi

Lipu tubatubainga languangam teladi dila probinsia Galesia. Ditubatuba ba nabu lipudi disu mana Yudadi hanaunaungading longgalo xaung duxuxu sanggadingdi bila Yudadi, bing bagula disok maringina Urana maxania. Ne Pol hatanga xailonginia ba hatuminga na bila ba doa, saing hatum haringina mana Yesu ing ganina sanga ba. Bung xailonginoa bila niani AD 53.

Haruanga Tuandi

- Haruanga mugamugangam (1:1-5)
- Ulek xai taininau, tela muli te (1:6-10)
- Hatanga ba ulek xaiya ina baxanga ba maxuna (1:11-2:21)
- Hatanga ba hatuminga haringina luba kira sanga hanaunaungua (*Hataina 3-4*)
- Hatanga ba kubolua tawa hawa mana hatuminga haringina bila baru (5:1-6:10)
- Haruanga kimuam (6:11-18)

Haruanga Mugamugangam

¹ Nga Pol, nga aposel tela. Lipudi dimogu nga te, saing lipu tela soxi nga te. Tegu. Ne Yesu

Kristo, Tibuna Urana iti mesa mana matiyua, tang disoxi nga. ² Ngagabu riagu hatuminga haringinamdi.

Am gasina xailongga li nang lipu sabungamdi duwa probinsia Galesia.

³ Am gasabu ba Urana Tibura xaung Toxoratamona Yesu Kristo tang atiding dimoti mang xaung ba tang dilibu gamoimdi duwa mosiu. ⁴ Yesu Kristo yunga walinganoa bu unia kubolura diandi. Libu bila ba bu xap kira muli sangua xaidap dianadi li, sanga mana Tibura Urana murunganoa. ⁵ Bila ba, binabu taiti Urana yanoa bungingbunginalo. Maxung sibuna.

Ulek Xai Taininau Wa

⁶ Ngahixi mang, namua na ayamu sap Urana, ina wagiang mana Kristo kubolung atin dimoti mang, saing ala asu mana ulek xai xan tela. ⁷ Ne ulek xaiya ba, ulek xai maxunama te. Ne lipu teladi dibo ba dahangguyanggang, daxaningxaning ulek xaiya mana Kristo. ⁸ Ning nabu am ba, kimbo Urana uleginam tela ma baxanga ulek xai tela nang, ne xan tela mana ulek xaiyua am gabaxanga nang muga ba, bing xai mana lipua ba xap salaga bungingbunginalo. ⁹ Bila am gaharua masup ba, bila balau ngaharua muli ba: Nabu lipu tela baxanga ulek xaiya nang xan tela mana ulek xaiyua axap muga ba, bing xai mana lipua ba xap salaga bungingbunginalo!

¹⁰ Baing ahatum baru? Haruanga li hatata ngaharua ba, ngaharua bu ngaxap yaya xai lipudi maxadingia? Tegu! Ngabo ba ngaxap yaya xai Urana maxania! Ahatum ba ngalibu

bu ngalibu lipudi diyaha? Bila ba te, namua na nabu ngatubauyu ba ngalibu lipudi diyaha, bing bagula ngawa Kristo Yesu lipuxing oxatanama te.

Pol Naxuya Mana Sok Aposel

¹¹ Riagu hatuminga haringinam mana, ngabo ba axabia ba ulek xaiyua muga ngabaxanga ba, lipu tela xap masok te. ¹² Ngaxap rangua lipu tela te, saing lipu tela tubatuba nga mana te. Tegu. Yesu Kristo ing sibuna hatanga masok nanga.

¹³ Alungu masup mana walingagu mugangua waleu bungina ngasu mana Yudadi sabungadinga. Ang gaxabia mana kubolugudi bungina ngasina salak sabanga na Urana lipuxing sabungamdi, saing ngatuba ba ngahanggalangiadi. ¹⁴ Baing xabiangagua mana Yuda sabunga kubolunoa ba dali sibuna riagu Yudam xumana nianimamdi taininau. Baing ngahaxi sibuna mana mugangagudi kuboludingdi. ¹⁵ Ning Urana mogu nga muga mana bungina baugu hayau nga teguyu. Atin dimoti manga, saing wagi nga ba ngasok lipuxinoa. Baing mana xaidaba Urana muruna mana ba, ¹⁶ hatanga Garanoa masok manga, bu ngabaxanga ina live mana Yuda Teguamdi. Baing mana xaidapka ba, ngala ngaxap xabiangua rangua lipu tela te. ¹⁷ Baing ngahaing mala Yerusalem te ba ngabagu lipuadi disok aposeldi muga manga. Tegu. Hata sibuna li ngala titi xoliania Arebia. Sup, baing ngagoxoya muli ma long sabangga Damaskas.

¹⁸ Niani tuwa disup, baing ngahaing mala Yerusalem bu ngabagu Pita, saing ngawa rangua xaidap 15. ¹⁹ Ne ngabagu Yesu aposeling

teladi te. Yems Toxoratamona kixinginoa ing ganina ngabagu. ²⁰ Urana maxania, haruanga li ngabung mala nang, languanga te. ²¹ Kimuya ngala mana titiadi Siria xaung Silisia. ²² Mana bungina baguba, Yudia sabungadi ditaga rangua Kristo, daxabia ramramogua te. ²³ Dilungu naxuyangagua ing ganina bila li: “Lipua ba muga sina salaga nakira, hatata baxanga hatuminga haringina uleging xaiya ba, muga tuba ba hanggalangia.” ²⁴ Baing adi dilungu haruanga ba diti Urana yanoa namua na xugia nga.

2

Aposeldi Gamoding Taininau Rangua Pol

¹ Niani 14 disup, baing ngahaing mala Yerusalem muli xaung Banabas. Baing ngaxap Taitas mala xauna. ² Namua ngahaing mala bing Urana hatanga hatuminga ba masok manga. Bungina ngawa la ba, ngala hisangia rangua lipuadi dibagudi bila sabunga yanamindi, saing ngabaxanga nadi ulek xaiyua ngabaxanga liwe mana Yuda Teguamdi. Ngabo ba am gawa hatuminga taininau. Nam oxata ngatuxu ba kimbo ngatuxuyu bing namuxing te. ³ Taitas wa rangua nga. Lipu sangga xuxungang teguam, namua na Grik tela. Ning diyu ba xuxu sangganoa* te. ⁴ Haruanga mana xuxu sangganoa mesa namua

---

* **2:3** xuxu sangganoa—Yuda lup longgalo duxuxu sanggad- ingdi. Lipu gaxarea bo ba sok Yuda tela libu bila ba xauna. Ne lipu gaxarea hatum haringina mana Kristo wa maringina Urana maxania, heku duxuxu sangganoa kimbo tegu. Ning Yuda teladi dahaxi ba Yuda Teguamdi dilibu.

na lipu teladi dilangua ba ding lipu hatuminga haringinamdi, ding diyameng hatumingadinga diluxu sabungia, bu dibagubagu kubolumama bila am gasu mana Moses hanaunaunganoa kimbo tegu. Namua na dibo ba hanaunaungua goxiam bu am gawa lipuxing oxata olanggamdi. Ne kira tataga rangua Kristo Yesu ba, binabu luba kira sangua hanaunaungua. ⁵ Ne am gasina ganangan tela nadi bu daxaiam haruangia te. Am gali haringina bu haruanga maxunama mana ulek xaiyua sanga ba wa ranguangguyu.

⁶ Ne, mana adi duxu ba sabunga yanamindi—nabu yadingdi sabanga kimbo tegu, axamang sabanga manga te. Urana bagu lipua yanoa te, ne bagu lipu longgalo hasusu. Sabunga yanaminadi ba disigi haruanga tela mana ulek xaiyua ngabaxanga ba te. ⁷ Tegu. Dibagu ba Urana ta oxata li rimagia. Oxata li bing ngabaxanga ulek xaiyua na Yuda Teguamdi. Ta oxata li rimagia, bila ta Pita riania ba baxanga na Yudadi. ⁸ Namua na Urana haringia Pita ba tuxu aposel oxatanoa rangua Yudadi, ina naga haringia nga xauna ba ngatuxu aposel oxatanoa rangua Yuda Teguamdi. ⁹ Yems, Pita, Yon tung lipuadi duxudi ba sabunga yanaming sabangadi. Ne tung dibagu daxabia ba ngaxap oxata li mana Urana kubolung atin dimoti manga, binabu dituxu Banabas tam rimamamdi ba dahatanga ba ditaga ranguan mana oxata li. Dinai ba tam gaxap ulek xaiyua mala rangua Yuda Teguamdi, saing ding ba daxap mala rangua Yudadi. ¹⁰ Ne disina hatuminga taininau ing ganina namtam. Duxusungam ba am gahatumia am gahauli hax-

ugindi. Alaba oxata naga bungingbunginalo ngahaxi ba ngalibu.

Pol Hanaunau Pita

¹¹ Ne kimuya bungina Pita sok long sabangga Antiok, ngahanaunau taxa maxania, namua na kubolunoa maring te. ¹² Libu bila li. Muga xang rangua Yuda Teguamdi Antiok. Ne bungina lipu teladi Yems soxidi ma ba disok, yunga kubolua xang ranguadi ila ila laing li saha manadi.† Max-
uwa mana Yuda hatuminga haringinamdi da-
haxi mana kubolu sangga xuxunganam, binabu
hatumingang luwa. ¹³ Baing kubolung manang
luwa ba kisi mana Yuda hatuminga haringinam
teladi, sanga mana ding kuboludinga xap Ban-
abas xauna.

¹⁴ Ne ngabagu ba kuboludinga su mana ulek
xai maxunama te, binabu mana lipu hatuminga
haringinamdi maxadingia ngabala Pita ba, “Ung
ba lipu Yudam. Ning kuboluma bila Yudadi
te. Bila Yuda Teguamdi. Baruta? Uyu Yuda
Teguamdi ba disu mana Yudadi kuboludinga
baru?”

¹⁵ “Kitam Yudadi. Bakbagira naga, namua na
bauratiburadi Yudadi. Kitam Yuda Teguamdi
te. Waleu kira Yudadi tabagu Yuda Teguamdi
bila lipu kubolu dianamdi namua na disu mana
hanaunaungua te. ¹⁶ Ne hatata taxabia ba lipu

---

† **2:12** Mana Yudadi hatumingadinga, nabu Pita xang rangua Yuda Teguamdi, bing musuna, namua na dahatum ba Yuda Teguamdi lipu kubolu dianamdi. Ne Kristo libu lipu hatuminga haringinam longgalo duwa maringina Urana maxania. Binabu sangau mana Yudadi daxang rangua Yuda Teguamdi, ne mana bungina baguba Pita hatumingang luwa.

tela sanga ba sok maringina Urana maxania namua na su mana hanaunaungua te. Tegu. Sok maringina Urana maxania namua na hatum haringina mana Yesu Kristo. Baing ina naga, kira Yudadi xauna tahatum haringina mana Kristo Yesu, namua na kira xauna tabo ba Urana uxu kira ba lipu maringindi mana kubolura tahatum haringina mana Kristo. Ne tasu mana hanaunaungua, tegu. Namua na lipu tela sanga ba sok maringina Urana maxania mana su mana hanaunaungua te.

¹⁷ “Ne, Kristo libu kira tasok maringina, saing bungina tasu mana daxanganoa, kira tatuxu hanaunaunga daxanganoa te. Binabu Yudadi dibagu kira bila lipu kubolu dianamdi. Namuxina bing Kristo xai kira mala kubolu diania? Tegu sibuna! ¹⁸ Ne nabu ngahabatia muli hanaunaunga daxanganoa, axa ngahitixiya masup ba, bing ngahatanga sibuna ba nga lipu hanaunaunga dalinganama. ¹⁹ Ne mana hanau-naungua, nga bila matia tela. Wa etua manga te, sanga mana hatata sanga ba ngasu mana Urana murunganoa. ²⁰ Ngamati xai balingamia rangua Kristo, saing walingagua hatata ngayua te. Tegu. Kristo inia. Wa maluxu manga. Binabu mana walingagua titia li, ngahaxa ngahatum haringina mana Urana Garanoa. Ina naga murung sibuna manga saing yunga walinganoa ba xap nga muli. ²¹ Ngata Urana kubolung atin dimoti singia bila axamang olang te. Namua na nabu hanaunaungua sanga ba libu kira tasok maringina Urana maxania, bing Kristo mati olang!”

3

Hanaunaunga Kimbo Hatuminga Haringina?

¹ O ang bina! Ang Galesia kakahandi! Gaxarea tinguang? Am gabaxanga Yesu Kristo matianoa xai balingamia rangrang nang. Bila ang sibuim abagu. ² Axamang taininau ing ganina ngabo ba ngaxusungang ba: Ang gaxap Urana Aningonoa mana daxanga asu mana hanaunaungua, kimbo mana daxanga ahatum haringina mana ulek xaiyua alungu ba? ³ Muga ahaxa Urana Aningong haringingania, ne hatata abo ba asahi haxangua mana ang haringingaima? Ang kakahaim baru? ⁴ Mauxangang xumana axapdi olang? Tegu. Namuxidinggu. ⁵ Bungina Urana sina Aningonoa nang saing libu axamang haringindi liwe mang, baruta libu bila ba? Namua bing asu mana hanaunaungua? Kimbo namua na ahatum haringina mana ulek xaiyua alungu ba?

⁶ Ahatumia Ebrahim. Urana Xuanoa harua ba, "Hatum haringina mana Urana, binabu Urana uxu ba lipu maringina."✧ ⁷ Binabu axabia rangrang ba lipu gaxarea dahatum haringina mana Urana bing Ebrahim garandi. ⁸ Urana hau hatuminganoa waleu sibuna ba bagula uxu Yuda Tegumdi ba maringina mana namua dahatum haringina, saing haruangoa wa Xuania bagu ma, ba bagula libu bila ba bungina habinga na Ebrahim ba, "Mana ung bagula numanuma longgalo daxap guxama."✧ ⁹ Binabu lipu gaxarea

---

✧ **3:6** Unggutinga (Stat) 15:6   ✧ **3:8** Unggutinga (Stat) 12:3, 18:18, 22:18

hatumingading daharing daxap guxama bila Ebrahim, lipu hatuminga haringinama.

10 Lipu longgalo dibo ba disok maringina Urana maxania mana daxanga disu mana hanaunaungua, guxam diana bagula xapdi, namua na dibung Urana Xuania ba, "Lipu gaxarea bungingbunginalo su mana axamang longgalo dibungdi Hanaunaunga Xailonginia te, guxam diana bagula xap."✧ 11 Maxuna, tabagu rangrang ba lipu tela sanga ba sok maringina Urana maxania mana su mana hanaunaungua te, namua na dibung Urana Xuania ba, "Lipu maringindi bagula duwa bungingbunginalo namua na dahatum haringina."✧ 12 Hanaunaunga daxanganoa xan tela mana hatuminga haringing daxanganoa, namua na Urana Xuanoa harua ba, "Lipu gaxarea su mana hanaunaunga longgalo bagula xap walinga."✧ 13 Ne Kristo gim haxuyangara sabanga, saing xap kira muli sangua guxam diana xap lipuadi duwa hawa mana hanaunaungua. Libu bila ba, namua na xap guxam dianoa maina bungina ngeli xai balingamia. Bila dibung Urana Xuania ba, "Lipu gaxarea dingelia xaiya, guxam diana xapdi."✧ 14 Gim haxuyangara saing xap kira muli bu guxama Ebrahim xap sanga ba ma rangua Yuda Teguamdi mana Kristo Yesu oxatanoa. Xauna, libu bila ba bu kira tahatum haringina mana sanga ba taxap Urana Aningonoa hau haruangua ba sina.

✧ 3:10 Hanaunaunga (Lo) 27:26 ✧ 3:11 Habakak (Habakuk)

2:4 ✧ 3:12 Lipu Hananiangam Oxatanoa (Wok Pris) 18:5

✧ 3:13 Hanaunaunga (Lo) 21:23

Hanaunaungua Xaung Haruangua Urana Hau

¹⁵ Riagu hatuminga haringinam mana, ngabo ba ngating haruanga mana Urana haruanguanoa hau ba. Kira lipudi kubolura tela bila li: Bungina lipu luwa dahau haruangua, saing daharingia haruangadinga xaung xailong tela dibung yadingdi mana, bing sanga ba lipu tela dali te. Xauna, lipu tela sanga ba sigi haruanga tela mana haruangadinga dahau te. Tegu. Haruangadinga dahau ba haring. Baing Urana haruanguanoa hau ba bila balau. ¹⁶ Waleu Urana hau haruangua rangua Ebrahim gabu xuyanoa. Ne haruanguanoa harua ba, “na xuyandi” te, bila harua mana lipu xumana, ning harua ba, “na xuyanoa”.[☆] Namua bing lipu taininau. Lipua ba Kristo naga. ¹⁷ Haruangagu namuxinoa bila li: Muga Urana hau haruangua rangua Ebrahim. Niani 430 disup baing sina hanaunaungua na Yudadi Moses rimania. Ne hanaunaungua Urana sina kimuya ba, unia haruangua muga hau rangua Ebrahim te. ¹⁸ Namua na nabu tasu mana hanaunaungua bu taxap guxamdi Urana bo ba sinadi kimuya, bing taxapdi mana haruanguanoa hau ba te, taxapdi mana kira haringingaroa. Baing tegu. Urana hau haruangua ba bagula sina guxamdi na Ebrahim olang. Alaba namua naga sinadi na.

¹⁹ Tauna, baruta Urana sina hanaunaungua? Sina bu hatanga kubolu diana sabasabia. Baing hanaunaungua haringinganoa wa laing Xuyana hau haruangua mana ba sok. Sina hanaunaun-

---

[☆] **3:16** Unggutinga (Stat) 12:7, 13:15, 24:7

gua na Moses Urana uleginamdi rimadingia. Moses lipu aningoxam, lipua li liwe mana Urana xaung lipudi. ²⁰ Ne lipu aningoxam tuxu oxatua mana lipu taininau te, tuxu mana lipu luwa. Ning Urana taininau ing ganina hau haruangua.

²¹ Bola hanaunaungua xukxugia haruangua Urana hau ba? Tegu sibuna! Namua na nabu Urana sina hanaunaunga tela sanga ba sina walingua, bing bagula tasu mana hanaunaungua bu tasok maringina. ²² Ning Urana Xuanoa harua ba kubolu diana tuxu lipu titiam longgalo salak yabania. Urana yunga alaba sok bu lipu gaxarea dahatum haringina mana Yesu Kristo bing sanga ba daxap guxamdi Urana hau haruangua ba sinadi, namua na dahatum haringina ing ganina.

²³ Muga mana hatuminga haringina daxanganoa sok sabasabia, hanaunaunga tuxu kira salak yabania. Xaluxina ribaina laing xaidaba Urana hatanga daxangang hatuminga haringinama masok. ²⁴ Binabu hanaunaungua sok lipuxira wasanganama laing Kristo ma. Libu bila ba bu tasok maringina maxania mana namua tahatum haringina mana Kristo. ²⁵ Baing hatata hatuminga haringina daxanganoa sok, binabu tawa hawa mana lipu wasangama hanaunaungua muli te.

Kira Tasok Urana Garandi

²⁶ Ngaharua bila ba namua na ang longgalo Urana garandi mana namua ahatum haringina mana Kristo Yesu. ²⁷ Namua na ang gaxarea axap langa ba ahatanga ba ataga rangua Kristo, ang gasau Kristo mang bila imang. ²⁸ Binabu

maluxu'm Kristo bakbaginoa lipu xangxana duwa te. Yudadi xaung Grikdi te. Lipu oxata olanggamdi xaung lipudi duwasa mana ding walingadingdi te. Lup xaung haing te. Namua na ang longgalo taininau mana namua ataga rangua Kristo Yesu. ²⁹ Baing nabu ang Kristo iniadi, bing awa Ebrahim xuyandi xauna, saing bagula axap guxamdi Urana hau haruangua ba bagula sinadi.

4

¹ Ngating haruangua bila li: Nabu gara tibuna hau haruangua ba sina xalingindi na garanoa kimuya, bing maxuna gara ba bagula xap xalinging longgalo. Ning bungina wa garayu, wasa mana axamang tela te. Bila balau, wa bila tibuna lipuxing oxata olanggamdi. ² Wa hawa mana lipuadi tibuna mogudi ba ditubatuba duwasa mana, laing xaidapka tibuna mogu ba sok. ³ Bila balau rangua kira waleu xauna. Tawa bila garadi, tawa bila lipu oxata olanggamdi tawa hawa mana titi hanaunaungang xangxana. ⁴ Ne bungina xaidapka Urana mogu ba sok, Urana soxi Garanoa ma. Haing tela hayau, saing wa hawa mana Moses hanaunaunganoa. ⁵ Soxi Garanoa ma bu gim kira tawa hawa mana hanaunaungua muli, bu xapkuti kira tasok garang sibundi. ⁶ Ang gasok Urana garandi ba, binabu soxi Garanoa Aningonoa ma bu wa maluxu makira, saing Aningonoa libu kira tawagi na Urana ba, "Mama, Tibugu!" ⁷ Binabu awa lipu oxata olanggamdi muli te. Ang Urana garandi naga. Baing mana namua ba, Urana

bagula sina guxamdi nang hau haruangua ba bagula sinadi.

Pol Hatum Xumana Mana Galesiadi

⁸ Muga, bungina axabia Urana teguyu, awa lipu oxata olanggamdi mana babudi, ding urana maxunamdi te. ⁹ Ning hatata axabia Urana, kimbo xai nabu ngaharua ba Urana xabiang. Binabu, baruta abo ba agoxoya mala mana titia hanaunaungang xangxana haringingading te xaung dahauli kira te? Abo ba asok lipuxiding oxata olanggamdi muli baru? ¹⁰ Baruta abo ba asu mana Yuda hanaunaungadingdi mana xaidap sabungam sabangadi, sobak haundi, bunging xauyangamdi xaung niani haundi? ¹¹ Ngahatum xumang sibuna mang, nam oxatua ngatuxu bu hauliang bagula xung mari olang.

¹² Riagu hatuminga haringinam mana, ngaxusungang haringina ba awa bila nga. Namua na ngasauya walinga hawa mana hanaunaungua saing ngasok bila ang baing. Muga alibu doa manga te. ¹³ Baing axabiau, muga ngabaxanga ulek xaiyua nang namua na businga xap nga. ¹⁴ Maxuna, busingagua ba sina mauxangana nang, ne ayamu nga te, xaung hauxaim manga te. Tegu. Axap nga bila nga Urana uleginam tela, kimbo bila nga Kristo Yesu ing sibuna. ¹⁵ Tauna, yahanga axunumia muga ba kabila? Ngabaxanga maxung sibuna, mana xaidapka ba, ngabagu ba nabu ang sanga ba, bing bagula ahasihasi maxaimdi bu asinadi nanga ba ahauliga. Ausinga nga bila ba baing. ¹⁶ Baing ina naga, hatata baruta?

Ngabaxanga haruanga maxunama nang, binabu alaba libuang abagu nga bila bixuaima?

¹⁷ Adi dahaxi mana hanaunaungua, dibo sibuna ba daxaiang haruangadingia, ning xai mang te. Dibo ba dutuang mam, bu ahaxi manadi. ¹⁸ Xai mana ahaxi mana axamang tela, nabu aningonoa xai. Bila balau, xai mana ahaxi mana kubolua ba bungingbunginalo. Alibu bungina ngawa hasoya mang bila alibu bungina ngawa ranguang. ¹⁹ Garagu mana, nga murugu sibuna mang, saing salaga ngaxunumia li bungina ngahatumiang bila salak hayauxingam. Baing bagula ngaxunumia salakka li laing Kristo kubolunoa tubu mang. ²⁰ Ne ngabo sibuna ba ngawa ranguang hatata, bu sanga ba ngaharua haruanga bisamandi nang. Namua na kuboluimdi dirabangrabang hatumingagua.

Haruanga Babuna Mana Haga Sara Tang

²¹ Ang gaxarea abo ba awauyu hawa mana hanaunaungua, alungu axabia hanaunaunga haruanganoa, bo? ²² Namua na Urana Xuanoa harua ba Ebrahim garang lup luwa. Tela haing oxata olanggama Haga hayau. Ne tela hainga wasa mana ing sibung walinganoa Sara hayau. ²³ Garanoa haing oxata olanggama hayau ba sok mana hayauxinga daxanganoa. Ne garanoa hainga wasa mana ing sibung walinganoa hayau ba, sok mana haruangua Urana hau ba.

²⁴ Ngabo ba ngaharua saha mana haing luwadi ba, namua na tang duwa babu mana haruangua luwa Urana haudi. Haruanga tela sok mana

Bimbias Sainai,* saing haruanga ba xap garadi masok bu duwa lipu oxata olanggamdi. Ina Haga. ²⁵ Ne Haga wa babu mana Bimbias Sainai wa titia Arebia. Xauna, haingga ba wa babu mana long sabangga Yerusalem wa hatata. Bila Yerusalem namua na gabu garandi bing lipudi duwa hanaunaungua lipuxing oxata olanggamdi. ²⁶ Ning Yerusalem tela wa etua long xaiya. Ina bila Sara, hainga wasa mana ing sibung walinganoa. Baing haingga ba baura. ²⁷ Namua na Urana Xuanoa harua ba,

“Ung haing xuhiana mana, ung haingga uhayau gara tela te,
bing uyaha.
Ung haingga uxunomia salak hayauxingama te mana,
bing uwagi uyaha sabanga.
Namua na haing xuhiana garang xumana,
saing didali haing ayuanama iniadi.”[✧]

²⁸ Riagu hatuminga haringinam mana, ang ba bila Sara garanoa Aisak. Ang ba garadi asok mana haruangua Urana hau ba. ²⁹ Ne waleu bungina Ebrahim garanoa sok mana hayauxinga daxanganoa, gara ba sina salaga na garanoa sok mana Urana Aningong haringinganoa. Bila hatata xauna. ³⁰ Ne Urana Xuanoa harua baru? Harua ba, “Usuka haing oxata olanggama garanoa tang mala, namua na haing oxata olanggama garanoa bagula xap tibuna xalinging hataing tela

* **4:24** Bimbias Sainai—Waleu sibuna Urana sina hanaunaungua na Moses la ba. ✧ **4:27** Aisaya (Aisaia) 54:1

te. Hainga wasa mana ing sibung walinganoa garanoa ing ganina bagula xapdi.”[☆] ³¹ Binabu riagu hatuminga haringinam mana, kira haing oxata olanggama garandi te. Tawa hainga wasa mana ing sibung walinganoa garandi.

5

Kristo Luba Kira

¹ Kristo luba kira bu tawa hanaunaunga lipuxing oxata olanggamdi muli te. Binabu ali haringina, nam axap mauxanganoa muli asok lipu oxata olanggamdi muli hawa mana hanaunaungua.

² Alungu to. Nga Pol ngaharua nang bila li: Nabu ayunga lipuadi ba duxuxu sanggaimdi, bing Kristo oxatanoa sanga ba hauliang te. ³ Ngabaxanga muli na lipu taining tainina diyunga lipudi duxuxu sanggadingdi, bing daxap mauxanganoa mana disu mana hanaunaunga longgalo mading. ⁴ Ang gaxarea atuba ba asok maringina Urana maxania mana asu mana hanaunaungua, ang ba autuang sangua Kristo masup. Xunggang mari arabang mana Urana kubolung atin dimoti daxanganoa. ⁵ Ne kira gaxarea tahatum haringina ba, Urana Aningonoa haringia kira ba taxabia Urana bagula uxu kira ba tamaring, binabu tahaxi ba tata ragunga mana. ⁶ Namua na kira tataga rangua Kristo Yesu ba. Nabu sanggara duxuxu kimbo tegu, kubolua ba oxatan te. Tegu. Axamang sabanga taininau ing ganina bing: Hatuminga haringina tuxu oxatanoa kubolu murungam sibunoa.

[☆] **4:30** Unggutinga (Stat) 21:10

⁷ Muga aluki xai, ning gaxarea taxitiang saing soxautiang mana asu mana haruanga maxunama? ⁸ Haruanga xaingana ba ma rangua Urana lipua wagiang te. ⁹ “Yis kaxukana hasangia salanga hataing longgalo, libu salalanga.” Binabu amaxania, nam haruanga languangam kaxukana hanggalangiang longgalo. ¹⁰ Ne mana namua ngahatum haringina mana Toxoratamona, ngaxabia xai ba bagula asu mana lipu tela hatuminganoa te. Baing lipu gaxarea tuba ba hangguyanggang bagula xap salaga rangua Urana. ¹¹ Riagu hatuminga haringinam mana, nga ba ngabaxanga kubolu sangga xuxungana-mauyu te. Nabu bila ba, bing baruta disina salaga nanga? Nabu haruangadinga maxuna, hatumingadingdi bagula didoa te. Baing tegu, hatumingadingdi didoa namua na ngabaxanga Kristo mati xai balingamia. ¹² Ning mana adi diyumgang ba, xai sibuna nabu dahasi maradingdi!

¹³ Riagu hatuminga haringinam mana, ang ba Urana wagiang bu awa hanaunaunga lipuxing oxata olanggamdi muli te. Ning labu ahagaxa ba waginganoa sina ganangana nang ba alibu hatuminga mugangau tai. Tegu. Bing muruim sibuna mang, ahauliang bila ba. ¹⁴ Hanaunaunga longgalo digugunia ma hawa mana hanaunaunga taininau li: “Ung murum sibuna mana riamana bila ung murum sibuna maung.”[✧] ¹⁵ Ne nabu agamiang aunggang haruangaimia, bing amaxania, nam ahanggalangiang.

✧ **5:14** Lipu Hananiangam Oxatanoa (Wok Pris) 19:18

Tahaxa Urana Aningong Haringingania

¹⁶ Haruangagua bing ahaxa Urana Aningong haringingania. Nabu alibu bila ba, bagula alibu axadi hatuminga muganga bo ba libudi maluxu mang te. ¹⁷ Namua na hatuminga muganga murunganoa xan tela mana Urana Aningong murunganoa, saing Urana Aningong murunganoa xan tela mana hatuminga muganga murunganoa. Tang dahaung, binabu alibu ang murungaima te. ¹⁸ Ne nabu Urana Aningonoa xaiang, bing awa hawa mana hanaunaungua te.

¹⁹ Hatuminga muganga kubolundi lipu long-galo daxabiadi: Bila kubolu miaxuamdi, kubolu memeyamdi, kubolu musunamdi bila komadi, ²⁰ kubolu babu sabunganam xaung kubolu tingungam, kubolu hauxang sibuna, kubolu hakhaxinga, kubolu xawangama, kubolu ati salianama, kubolu tatuangama, kubolu utu-utungam, ²¹ kubolua harua kimu, kubolu nungingam duduna mauli, xaung kuboluadi na bila ba. Ngaharua haringina nang muli bila muga ba, lipuadi dilibu bila ba bagula daxap walinga Urana Yonggaxinia te.

²² Ning Urana Aningonoa aningondi bila li: kubolu murungam sibuna, gamogamu yahanganoo, gamogamu mosiu, kubolua ati disala sap te, gamogamu mesa, kubolu xai, kubolua usu mana haruangama, ²³ kubolu xaringana, xaung kubolua uwasa xai mana ung sibusum kuboluma. Hanaunaunga tela bili kira mana kuboluadi na bila ba te. ²⁴ Baing lipu gaxarea Kristo Yesu iniadi, ding digoxi masup hatuminga muganga

gaburu murungandi xai balingamia. ²⁵ Tauna, tahaxa Urana Aningong haringingania, binabu bing tanaxu mana king babundi. ²⁶ Labu taiti yaradiu tai, labu taiti ati salianau tai, saing labu taxawa mana riaradiu tai.

6

Talibu Kubolu Xai Na Lipu Longgalo

¹ Riagu hatuminga haringinam mana, nabu abagu lipu tela liwe mang xung mari kubolu diania, ang gaxarea xabiangaim aningonigoam bing axap lipua ba goxoya ma, alibu mosiu mana bungina ata daxanga xaiya muli. Ning amaxania, nam kubolu diana ba xap kang xauna.

² Ahauliang maluxu mana mauxangaimdi, baing bila balau alibu sibuna Kristo hanaunaunganoa.

³ Lipu gaxarea hagaxa ba yanoa sabanga, ne lipu olang, bing languaina. ⁴ Lipu taining tainina bing tuba ing sibung oxatanoa bu bagu xai kimbo diana, bu sanga ba hasua mana ing sibuna, heku mana suxuya oxatanoa xaung lipu tela oxatanoa.

⁵ Namua na lipu taining tainina bing tuxu ing sibung oxatanoa.

⁶ Lipu gaxarea xap tubatubaingua mana Urana Xuanoa, bing hauli lipuxing tubatubaingama xaung xalinging xai longgalo.

⁷ Labu alanguanggu tai. Sanga ba atuxu murak mana Urana te. Namua na baraxing baraxinta lipu tela xuma umangia, kimuya bagula xauya maxang taininau. ⁸ Lipu gaxarea xuma hatuminga muganga maluxu maina, kimuya bagula xauya aningong buyamana. Lipu gaxarea

xuma Urana Aningong hatuminganoa maluxu maina, kimuya bagula xauya walinga subingang teguam aningonoa. ⁹ Labu tayunga haringingara sup mana talibu kubolu xaidiu tai, namua na mana xaidapka Urana mogu ba bagula taxauya haxuyanga xaiya nabu tasauya oxataradi te. ¹⁰ Binabu mana bunging baruamta sanga ba talibu kubolu xai, bing talibu na lipu longgalo. Ne tahaxi sibuna ba talibu kubolu xai na bakbak hatuminga haringinamdi.

Haruanga Kimuam

¹¹ Hataina baguli ngabung nga sibugu rimagia. Bagu buninga sabanga ngabung mana ba.

¹² Adi diyuang ba axuxu sanggaimdi, dilibu bila ba bu disok xai lipudi maxadingia mana axamang sabasabama. Namua taininau dilibu bila ba: Dimaxuwa, nam daxap salaga mana dibaxanga Kristo matianoa xai balingamia ba sanga ba. ¹³ Ngaharua bila ba namua na lipuadi duxuxu sanggadingdi, ding disu maringina mana hanaunaungua te xauna. Ne dibo ba axuxu sanggaimdi bu dahasua mana alibu namua na diyuang ba alibu. ¹⁴ Ning nga ba, nabu ngahasua, bagula ngahasua mana axamang taininau ing ganina: Toxoratamona kiria Yesu Kristo xaing balingama. Mana oxatua Kristo tuxu xai balingamia, titia li kubolunoa mati masup hatumingagia, saing ngamati masup lipu titiamdi hatumingadingia. ¹⁵ Sangga xuxungam kimbo sangga xuxunga teguama, tang oxatading te Urana maxania. Tegu. Axamang sabanga bing tasok lipu haundi. ¹⁶ Baing Urana kubolung

gamogamu mosiama xaung usinganganoa tang duwa rangua lipu gaxarea disu mana hatuminga baguli. Ding ba duwa Urana lipuxing Isreliam sibundi baing.

¹⁷ Hatata saing ila, ngabo ba lipu tela sina mauxanganoa nanga te, namua na kanranradi duwa sanggagia, duwa mogunga mana salaga ngaxap mana namua ngabaxanga Yesu.

¹⁸ Riagu hatuminga haringinam mana, ngasabu ba Toxoratamona kiria Yesu Kristo atin dimoti mana aningoimdi. Maxung sibuna.

Urana Xuana
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Mato Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Oldpela Testamen
long tokples Mato long Niugini

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mato

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-05-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 20 May 2023 from source files dated 20 May 2023

55f62369-23de-5cfa-956d-f88a05cead65